

Öykünün Sokağı

Ertan ÖRGEN

Sokak, Türk öyküsünde kişi ve toplum için genelde tehlikeli bir mekân olarak anlatılagelmiştir. Eve dönük çatışmaların kaynağı olması belki bunda birinci etkindir. Evcil bir edebiyat kendi çatışmalarını kişilerin iç dünyası üzerinde kurmakta ve oradan kültürel estetik sonuçlara ulaşabilmektedir. Ancak çatışmanın, kaybın sahici mekânı olarak sokak, facianın dili oluvermiştir. Bir başka ifadeyle mekân imgesi olarak çatışmanın ve kaybın adresidir. Türk öyküsü kendi toplumunun fotoğraflarını bu çatışma ve kayıp karelerinde sergilemiştir. Fotoğrafın negatifi kadar olmasa da huzurlu resimleri de vardır. Bu yazıda Türk öyküsünden sokağın huzur, iletişim, çatışma, avarelik, dayanışma gibi çeşitli hâllerine örnekler verilecektir. Sokağın gündelikle, sıradanla buluşma anlamı Memduh Şevket Esendal'ın öykülerinde karşımıza çıkar. Onda sokak sade bir güzelliştir. Unutulmaz öykü kişisi Haşmet Gülkokan ise sokağın ne kadar canlı ve iletişime açık bir mekân olduğunu gösterir. Sokaktaki tanışlar ve tatlı konuşmalar, Haşmet Gülkokan'ı işinden evine dönerken uzun uzun dışarda tutar. Herkesle “gülüm” diye konuşan bu adam, balıkçı, kasap, fırıncı gibi esnafla ve herkesle son derece kendisi olarak konuşur. Sokak çok az öyküde bu kadar huzurlu ve anlayışlı bir mekân olarak karşımıza çıkar:

“Haşmet, Suluhan'dan yana gitmekten vazgeçer, Adliye Sarayı'na doğru yürür. Tam köşede bir arkadaşı ile karşılaşır:

‘Vay gülüm, ters gidiyorsun, evin yolunu şaşırmışsın.’

‘Şuraya gözlükçüye kadar gidiyorum. Bizim kızın gözlüğü kırılmış. İstersen dön. Beş dakikalık işim var. Sonra birlikte gideriz.’

‘Geç kalmaz mıyız, şekerim’

‘Adam yeni evli değilsin ya!’

‘Değilim gülüm.’” (Esendal 2007: 82).

Aynı yazarın “Hayat Ne Tatlı” öyküsünde de Hafız Nuri Efendi, ikindiüstü

mahalleyi öylesine bir dolaşır ve insanların gündeliğın içinde ne kadar mutlu olduklarını gözlemler. Sokaktan gelen sesler de öyledir: “Bir kız çocuk, elinde bir deste maydanoz, takunyalarını tıkırdatarak geçiyor. Komşu Gaffar’ın oğlu, iki boş küfeyi bostan kapısından sokmağa uğraşılıyor. İki hanım, belli ki uzakça bir yere gitmiş ve kalmışlardı, hızlı hızlı eve dönüyorlar. Mutfakta annesinin takunyalarla dolaştığı duyuluyor... ‘Hayat ne tatlı şey’ diye düşündü. İnsanın ömrü olmalı da yaşamalı...” (Esendal 2007: 243). Yaşamının kolay ve rahat tarafına, anlatımın çatışmasız olabileceğine dair Esendal sokak üzerinden önemli bir teklif getirir.

Sokağın zaman ve olay halkaları bakımından birçok kişiyi düğümlediği Haldun Taner’in “Şişhane’ye Yağmur Yağüyordu” öyküsü zengin bir kurgudur. Sokak, bilim, gündelik hayat, aşk, para gibi birçok cepheden bu öyküde yer alır. Çöpçü beygiri yaşlı Kalender, aynada kendisini görünce ürker ve bir elektrikçi dükkânının vitrinini indirir. Şangırtıdan daha da ürker ve tramvayın vatmanını şaşırtır. Önemli bir ihaleye yetişmeye çalışan Artin Margusyan da tramvaya arkadan çarpar. Bu sırada sokakta yeni evli çiftlere baktıkça yalnızlığını daha bir hisseden Süheyl Erbil, yağmurun ortasında beyaz trençkotuyla üniversite arkadaşı Serap’la karşılaşır. Ayak üstü geçmişten bugüne bir aşk köprüsü kurulacaktır. Ama araya kazanın sokaktaki yankılarını da girer Haldun Taner.

“Çamurluğa bak çamurluğa... amma da toslamış be!”

‘Verilmiş sadakası varmış herifin...’

‘Arka fenerleri de yakmış aval.’” (Taner 2010: 27).

Kurgu buradan Almanya’ya kadar ilerlerken finalde Şişhane’nin üstüne ince ince, sessiz sessiz bir kasım yağmuru iner. Aynada kendini yine yarım misli daha iri gören Kalender bu kez kışnemez. Yazar da ironisini devreye sokar. Ömrümde bir kez aynaya baktım, dünya birbirine girdi diye düşünür Kalender. İkinci ihtimal ise o gün üzerindeki yorgunluk, can sıkıntısıdır. Öyküde sokak, karşılaşmaların, iletişimin ve iletişimsizliğin mekânı olarak anlamlı bileşenlere sahiptir.

Samet Ağaoğlu’nun yabancı bir atmosfer taşıyan “Sokak” öyküsüne de değinmek gerekir. Öyküde hayatı, sokakta tanıyan İhsan ve Ali adında kimsesiz on beş yaşlarındaki iki çocuk anlatılır. Bir sandığın içinde uyurlar ve günlük kazançlarını da hamallık yaparak kazanırlar. Yaşadıkları sokak bir hayat resmigeçididir âdetâ ve birbirine ölüm, aile, mutsuzluk gibi temalarla bağlanan vaka parçalarından oluşur. Örneğin, bir cenaze merasimi onları ölüm fikriyle tanıştırır, ardından küçük bir çocuğun trafik kazasıyla ölümüne şahit olurlar. Ço-

cuğun ölmeden önce babasından korktuğunu ifade eden sözleri onları çok şaşırtır. Bunu müteakip baba-oğul ilişkilerini gözlemlerler. Tekerlekli sandalyesinde oturan bir oğul ve onu gezdiren baba, çocuklar üzerinde dramatik, üzüntülü bir etki bırakırken şahit oldukları bir başka olay bir babanın daha önceden terk ettiği oğlundan diz çökerek özür dilemesidir. Aile ilişkilerine dair fikirleri bu sahnelerle karma karışık hâle gelir. Sokakta doğum yapan bir kadının ardından kendi annelerini hatırlamaya çalışırlar, fakat somut bir hatıraları bulunmadığını anlarlar. Ardından bir hırsızın yakalanışını ve hırsızlığın ahlaki endişesini sergileyen bir bölüm gelir. Bir kış akşamı toprakta temizleneceğini ve bunun için Allah'tan canını almasını isteyen bir sarhoşun pişmanlık dolu sözlerini dinlerler. Sonuçta sokağa yeni gelen bir meczubun etraftaki etkisi dikkatlerini çeker. İhsan, onun kendisine söylediği “Büyük adam olacaksın” sözünden etkilenerek Ali'yi yalnız bırakıp denizlere açılmak için şehri terk eder. Sokak ve çocuk anlatımı bakımından bu öykü, baba-oğul çatışmasından, aile, anne özlemine ve insanın daima kederli bir varlık olarak anlatılışına dair ilginç bir öyküdür.

Sokağın avarelikle anlatıldığı çok sayıda öyküye sahip iki öykücü Orhan Kemal ve Sait Faik'tir. Orhan Kemal için sokak büyümenin tarihidir. Orada kendi çocukluğuna benzer yaşantılardaki çocukları, avare gençleri, sokağın bin türlü renkte insanını görür ve anlatır. Tanık olduğu ve anlattığı yer sokaktır. “Cigaramın Dumanı”nda sokağı anlatırken siyaseti, aşkı ve avare yaşantıyı çok rahat bir dille iletir:

“Tekel Tütün Fabrika'sının sabah borusu kalın kalın ötüyor. Daha gerilerde vapur düdüğü. Gök henüz mosmor. Bir vapur daha öttü. Yakınlarda bir horoz. Çok uzaklarda gene fabrika borusu. Bozuk parkelerde ayak sesleri. Bir ihtiyar daha. Bir kadın su dolu kovanı yere bıraktı. Bırakılan kovanın sesi. Nalın sesi. Öksürük, daha kuvvetli öksürük. Bir yerlerde basılan bir tulumba...” (Orhan Kemal 2010: 108).

Buradaki öksürük sesi, sevilen hafifmeşrep kadını hatırlatır. Fabrika düdüğü yaşama zorlukları ile sosyal gerçekçi yaklaşımı öykünün derinliğine taşır. Yine aynı yazarın, “Kâhya” adlı öyküsündeki futbol meraklısı çocuk, sokağın sesine karışmak ister ama çalışmak zorundadır.

“Radyoda ‘Reklamlar geçidi’.

Kocaman yapının gölgesindeki çocukların toz toprağa karışan çığlıkları.

Küçük kâhyanın her şeye rağmen oyuna dalıp dalıp giden, oyuna hasret, çocuk gözleri.” (Orhan Kemal 1982: 195).

Sokaktaki avare yaşantının öyküdeki iz düşümü Sait Faik'te kaçış, sığınma zıtlıkları ile belirir. O, insana ve hayata karışmak ister, ama bunda sezinlediği kötülük onu şehrin dışına çıkarır. Oraya sığınamaz ve tekrar şehre, sokaklara döner. “Şehri Unutan Adam”, onu hatırlarken de tereddütlüdür. Sigarasını yakıp kendine gelince kırılan neşesinin son vidası hayat hızıyla yerine yerleşir. “*Serveti Fünun mısraları ile dolu, kurunu vustai fedakârlıklar yapacak gibiydim.*” (Abasıyanık 2006: 58) derken tam bir avaredir artık. Sokakta iki kızın peşinden yürür. Kızlar, bu mutluluğa ermiş adama bakınca şaşırılmışlardır. Aralarında küçük bir olay çıkar ama büyüzmez.

“*Bir şoför yanımdan geçerek:*

- *Aldırma be delikanlı, dedi. Ne olacaktı.*
- *Aldıran yok be anam, dedim. Ne olacak?*

Ardımdan birkaç kişi, ‘sarhoş, sarhoş’ dediler.

Sarhoştum. Hava, elektrikler, şehir beni sarhoş ediyordu. İnsanlar beni bir mıknaatı hızıyla kendilerine çekiyorlardı. Dünyayı ve şehri rıyasız kucaklamak istiyordum.” (Abasıyanık 2006: 59).

Lüzumsuz Adam’ın yaşadığı sokakta ise avarelik son haddindedir. Birbirine muvazi üç sokakla, bu sokakları diklemesine kesen bir başka sokak ve yazarın kaldığı daracık sokak, avare mekânın bütünüdür. Buradaki gündelik şöyle dizilir: Sabahları çayını içtiği Fransızca konuşan kahveci kadına ve öğle yemeği için işkembeciye gitme, sonra hafiften gönül verdiği gözünde tavukkarası olan kadının sokağından geçme, en son ise akşama gazinoya gitme. Sonra bir gün Unkapanı, Saraçhane’ye gidiverir. Ertesi gün de Maçka’ya doğru yolu uzatır. Mahalleden uzaklaşmak ister böylelikle. Asıl derdi kendisine hâlâ serseri gözüyle bakan eski dostlarıdır. “- *Ulan! Serserilikten vazgeçmedin gitti. Serserilikten değil, kendimden vazgeçtim ama dert anlatamıyorum.*” (Abasıyanık 2006: 291). Her şeyi bırakıp gitmek ve ölmek ise bu gündeliğin içindeki adamın melankolisidir. Bunun had safhaya çıktığı öykü, sokağın da kaçışın da bittiğini, melankolinin uç noktaya geldiğini anlatan “Söylendim Durdum” öyküsüdür. “*Şöyle bakıyorum şehre de, yeşil yeşil bir şey geçiyor içimden. Su mu, çayırılık mı, orman mı? Değil. Yeşil bir şey, zehir yeşili bir şey. Birtakım yeşil renkli zehirlerle zehirlenmiş yeşil bir su.*” (Abasıyanık 2006: 442).

Bir de sokağa bakan pencere vardır. Pencerenin arkasında bir kadın anlatıcı, kendi dar dünyasını pencere ile aşmaya çalışır. Bunun umutsuz örneği Sevim Burak’ın “Pencere” öyküsündedir. Anlatıcı kahraman, karşı apartmanda tera-

sın uçlarında yürüyen hemcinsinin intihar etmesini ister, hatta işaretlerle onu, buna teşvik eder. Kadın, aslında ağır varoluş sorunu ile kendisini anlatır. Adalet Ağaoğlu'nun sokağı kadın birey ve siyaset üzerinden başarıyla anlattığı “Savun Sevdam Sen Savun” yine pencereden bir öyküdür. Akasya ağacının arkasındaki yazılar yazılmış duvara oturan genç bir çift, pencereden bakan kadın için bir hayat ışığıdır. Kendi aile bunalımlarını onların iyilik ve sevgi ışıldayan davranışlarıyla aşmak ister. Ancak kumrular adını taktıkları bu çocukların siyasal hareketlilikler içerisinde hapse atıldıklarını duyarlar. Dört güz mevsimini akasya ağacında sayan kadın, bir gün erkek kumrunun üç erkek arkadaşıyla duvara yazı yazdığını görür. Kız yoktur. Umutlar tekrar tükenmiştir. “*Yapraklar kimsenin başını süslemeye vakit bulamadan, teker teker dökülüyor. Onların bu dökülen yapraklara karışmalarından korkuyorum. Birbirlerini, bu aynı duvar önünde, birer yaprak örneği düşürmelerinden. Bir seveda eskisi gibi.*” (Ağaoğlu 2008: 68). Duvar ve akasya imajı sokağın iki türlü görünüşüdür. Duvar, çıksızlığı temsil eder ve onun üstüne oturan kumrular umuttur. Ancak bir zaman sonra boşalır ve umut da azalır. Akasya ise yenilenmenin temsilidir. Finalde onun da yaprakları dökülür ve umut nerdeyse kalmamıştır, sonucu çıkar.

Sokak, yerli hayat ve dayanışma örneği olarak Mustafa Kutlu'nun “Rüzgârlı Pazar” öyküsündedir. Kitap “garip kuşun yuvasını Allah yapar” atasözüne uygun bir olay dizisi içerir. Hemen her gün her evde yoksullukla ilgili bir hikâye olan gecekondlu mahallesinin Rüzgârlı Pazar'daki bu insanları bir üst geçide sıralanmış satıcılarıdır. Anadolu örnekleme bu mekândadır. Gözleri görmeyen Nimet ile sonradan bu üstgeçide tezgâh açan yine görme engelli Cesur'un evliliği için fakirliklerine rağmen her şeyi yapan iyi insanlar manzumesidir, öykü. “*Rüzgârlı Pazar sellerin ortasında kalmış bir adacıktır.*” (Kutlu 2004: 30). Mayısın sonunda iğde kokusuna tutulan yazar buraya sürüklenir. “*İğde nerede? Otoların geçtiği köprü ile yayaların yürüdüğü üst geçit arasında*” (Kutlu 2004: 7).

Duran adındaki yoksul çocuğun dramını ve diğer satıcıları bize yazar aktarır. Onunla, birbirine benzeyen yıkılmış, yeniden yapılmış evler, dehliz gibi sokaklar, birkaç bakkal, kahve, tüpçü, ayakkabı tamircisinden oluşan gecekondlu mahallesine gider. Burada Anadolu'nun bir yerlerinden buraya geçim derdi nedeniyle göç etmiş aileler oturmaktadır. Yoksul ve umutlu dünya bu gecekondudan değil sokaktan, rüzgârlı pazardan çıkar. Arkasında dallı menakıplı bir meçhul bırakan doktor, iki engelli genci evlendirir, hatta evlerini, dükkânlarını hediye eder. Öykü mutlu sonla biten Türk filmi gibidir: “*Ilık yaz gecesinin karanlığında Rüzgârlı Pazar ıslıl-ıslıl olmuş, bütün tüp-lambalar yakılmış, ortalık bir film platosuna çevrilmişti.*” (Kutlu 2004: 176).

Türk öyküsünde sokağın çeşitli ses ve görünümlelerinden yansımalarla de-
ğindiğimiz yazımızda genelde olumsuzun, kaybın işlenmesi öne çıkmaktadır.
Bu da sosyal hayatın içinde daha fazla çatışmanın sokakta yaşandığına dair bir
ipucudur. Özellikle çocuk ve büyüme, avare yaşantı ve çalışma veya işsizlik
problemi ile sözü edilen durum belirginleşir. Bir başka çatışma nedeni olarak
siyasal hareketlilik, öyküde roman genişliğinde ele alınmadığı için imalar, sem-
boller üzerinden aktarılmaktadır. Ancak sokağın geleneksel mahalle dokusu ve
yoksulluk, gurbet duyguları eşliğinde kolektif dayanışma yeri olarak anlatımı da
huzurun mekânı alt başlığını doldurmaktadır.

Kaynakça:

- Abasıyanık, Sait Faik (2006), *Öyle Bir Hikâye*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Ağaoğlu, Adalet (2008), *Hadi Gidelim*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
Ağaoğlu, Samet (1950), *Zürriyet*, İstanbul: Varlık Yayınları.
Esendal, Memduh Şevket (2007), *Mendil Altında*, Ankara: Bilgi Yayınları.
Kutlu, Mustafa (2004), *Rüzgârlı Pazar*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
Orhan Kemal (2010), *Yağmur Yüklü Bulutlar, Dünyada Harp Vardı*, İstanbul: Everest
Yayınları.
_____ (1982), *Kırmızı Kúpeler*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
Taner, Haldun (2010), *Şişhaneye Yağmur Yağıyordu*, Ayışığında “Çalışkur”, Ankara: Bilgi
Yayınları.